

Új fenomenológia Franciaországban

(1346–1372, Tengelyi László)*

„Miben áll a megújult fenomenológia újdonsága?” – teszi fel a kérdést a fejezet szerzője, és válaszkísérletében Descombes, Janicaud és Waldenfels mellett a saját szempontjai alapján végzi el a legújabb irányzatok elemzését. A francia fenomenológusok legfőbb újdonsága szerint abban áll, hogy „a tudat értelemadó tevékenységének gondolatát hatályon kívül helyezve találnak utat az értelemképződmények vizsgálatához” (1351), illetve, hogy a fenomént magát állítják be eseményként, „olyan eseményként, amelylyel valami új tör be a tudatba” (1356). Ennek jegyében mutatja be a fenomén különböző, egymástól eltérő, de egyúttal egymást kiegészítő elméleteit Henry, Marion, Richir és Janicaud munkásságában. Hasonló alaposságú és hasonlóan igényes tanulmány magyar nyelven tudomásom szerint még nem készült a kortárs francia fenomenológiáról; Tengelyi László széles látókörű elemzésének az a legfőbb erénye, hogy a dilemmák bemutatása közben maga is együtt filozofál az általa elemzett szerzőkkel.

Értelmezése két ponton tűnik problematikusnak. Egyrészt érzésem szerint túl komolyan veszi az általa elemzett szerzőket: alapvető változást hozó filozófiai életművet tulajdonít azoknak a kiváló elméknek és filozófiatörténészeknek, akikről elmondhatjuk, hogy elméletük minden, Tengelyi László által is kiemelt alapvető fogalma (esemény, adományozás, fenomén, a meg-nem-jelenő fenomenológiája stb.) Husserltől és Heideggertől származik, és annak egyszerű (és persze egyszerű) továbbfejlesztése. Sajátos, ugyanakkor jellemző, hogy még a Tengelyi által Marion alapelveként emlegetett „amennyivel több redukció, annyival kevesebb adomány” (1353) is egy Heideggertől vett idézet variációja és továbbgondolása („Soviel Schein – soviel Sein”, idézi Marion: *Réduction et donation*. Paris, Puf. 1989. 95). Helyenként azonban nemcsak eltúlozza e filozófusok jelentőségét, hanem mintha túl is értelmezné gondolataikat. Egyetlen példát hoznék: Tengelyi abban látta Marion fenomenológiájának fő tézisét, hogy „a fenomén önmagát magától adja”

* Előző számunkban (55. évfolyam, 2011/1, 167–204) több szerzős ismertetést közöltünk a filozófia akadémiai kézikönyvről (Boros Gábor főszerk.: *Filozófia*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007). Az összeállítás utolsó része, amelyben Cseke Ákos elemzi a kézikönyv *Új fenomenológia Franciaországban* című, Tengelyi László tollából származó fejezetét (202–204), értelemzavaró sajtóhibákkal jelent meg. A hibákért az érintettektől és olvasóinktól elnézést kérünk, a javított szöveget itt közöljük. (A szerk.)

(1361), és hogy ez az „ok és alany nélküli adomány” (1365) közvetlenül kizár mindenféle transzcendenciát. Ennek jegyében – némiképp túlértelmezve és túlfordítva az eredeti francia fogalmakat – többször is „önadásnak” fordítja a *donation* és „önki nyilatkoztatásnak” a *révélation*ot, Marion pedig úgy mutatja be, mint akitől nagyon távol áll az – itt szinte szitokszóként használt – „hagyományos metafizika” és annak istenképe. Marion írásai azonban ezt nem feltétlenül támasztják alá. A francia filozófus, aki a *Réduction et donation*ban Heidegger-t megelőzően a *Második törvénykönyv* 6, 4-ből eredezteti az adomány és meghívás fenomenológiáját, és aki *Adva lévén* című művében külön fejezetet szentel a „kinyilatkoztatás” mellett a Kinyilatkoztatás keresztény fogalmának is, világossá teszi, hogy számára a „módszertani ateizmus” csak kiindulópont: a kinyilatkoztatás fenomenológiai és a Kinyilatkoztatás teológiai értelme alapvetően összefügg, és egymásra épül. Ahogyan *Adva lévén* című művében írja: „El kell kerülnünk, hogy Isten létének problémáját túlságosan formális és transzcendentális értelemben tárgyaljuk – a fenomenalitás teologizálásától azonban egyáltalán nem kell megijednünk: nagyon is elképzelhető, hogy jóval kifinomultabb megjelenési stratégiákra lelünk a Kinyilatkoztatásban, mint a kinyilatkoztatások fenomenológiai vizsgálatában. Nem kell tehát meglepődnünk azon a feltevésen, hogy Isten jogot formál arra, hogy beleíródjon a fenomenalitásba. Inkább az a meglepő, hogy vannak, akik mindenáron meg akarják tagadni Istentől ezt a jogot, vagy még inkább az, hogy már meg sem lepődünk ezen a csökönnyös elutasításon.” (*Étant donné. Essai d'une phénoménologie de la donation*. Paris, Puf. 1997, 337.) A fenomenológia és a teológia módszerének elkülönítése nem jelenti tárgyuk elkülönítését, sőt, Marion épp a kettő elidegeníthetetlen

egységére mutat rá, amiből egyenesen következik, hogy bár a fenoméneket első megközelítésben talán önadományként kell leírunk, fel kell tennünk a kérdést – ez volt már a *Réduction és donation* Husserl-kritikájának is a lényege (lásd 54 skk.) –: ki vagy mi adja az adományt, kinek az adományai vagyunk, ki az, akinek köszönhetően megérthetem önmagam adományozottságát és zárt szubjektumból adománnyá, adományozottá, megszólítottá és önátadóvá válhatok?

Mariontól, szemben azzal, amit Tengelyi állít (1353), távol áll a „tisza fenomenológia” programja: nem véletlen, hogy például a *Dieu sans l'être*-ben az oltáriszentség fenomenológiai vizsgálatát végzi el, az *Adva lévén* zárófejezetében pedig síkra száll amellest, hogy a legalapvetőbb fenomenén az arc és a szerelem, és hogy ennek megfelelően a fenomenológiának fel kell vetnie az etika legalapvetőbb kérdéseit. (Egyik újabb munkájában éppen a szerelem „fenomenológiai” vizsgálatát végzi el, lásd: *Le Phénomène érotique*. Paris, Grasset. 2003). Marion kollégájáról, a Tengelyi László által inkább csak a bibliográfiában megidézett Jean-Louis Chrétienről ez, ha lehet, még inkább elmondható: nem véletlen, hogy első könyvében az isteni dicsőség misztériumát vizsgálta meg Órigenész, Pszeudo-Dionüsziosz és Keresztes Szent János nyomán (*Lueur du secret*. Paris, L'Herne. 1985), újabban pedig külön tanulmányt szentelt például a válaszadás és a felelősség egyszerre esztétikai, etikai és teológiai fenoménjének (*Répondre. Figures de la réponse et de la responsabilité*. Paris, Puf. 2007), vagy az *Énekek énekének* (*Symbolique du corps. La tradition chrétienne du Cantique des cantiques*. Paris, Puf. 2005). A *felejtethetetlen és a nem remélt* című könyvében (*L'inoubliable et l'inespéré*. Paris, Desclée. 2000. 132 skk.; magyarul: Budapest, Vigilia. 2010) a felejtés és az emlékezés feno-

menológiai analízise többek között Izajás, Alexandriai Philón és Ágoston nyomán Isten emlékezetének és felejtésének teológiai vizsgálatában teljeseedik ki. Mindezek alapján úgy tűnik, igazat kell adnunk Janicaud-nak: az „új teológusoknak” valóban központi témája a transzcendenciára irányuló törekvés, és e törekvés nyíltsága az, ami talán a legelgondolkodtatóbb és a

legújszerűbb az e tekintetben jóval visszafogottabb Husserlhez és Heideggerhez képest (lásd: Dominique Janicaud: *Le tournant théologique de la phénoménologie française*, Combas, Éclat. 1991). Tengelyi László egyébként kiváló elemzése érzésem szerint nem hangsúlyozza kellőképpen, sőt, mintha megpróbálná banalizálni ezt az alapvető problémát.